

[illegible]

Лекцияч бо программаның
тыяныгы болган амьттырал-
чызын ГФР-ниң болган ССРЭ-
нин аразылда, ГФР-ниң бол-
ган президентинин дорлазын.

ЛИТВА ССР. Каунастың мылмал волоконно заводу республиканың аныяк бұдурғелериниң бирези. Ында колдунууда аныяктар амыялдан турар. Бұдурғелер цехтериниң, элчелериниң, комсомол-аныяктар бригадаларының аразында социалисттиң чарыш улам жалбарған. Хай-хай аныяктар профессор талазы-биле мурнакчылар болур дэзш конюкура кирип турар. Мурнакчы амыякчынар база бир холушак тусыйк эртеми шингээдил ап турар.

ЧУРУУДА: эрчиң цегиниң бир участогунда.

В. Соболев биле М. Огайның фотозу (СЭТА-ның фотохроникасы).

АКЫ-ДУНМА БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

БОТ-БОТТАРЫНГА ДУЗАЛАШПЫШААН

Х. А. АНЧИМА,
Совет-моол найырал нийтлелинц Тыва салбырын баштаар чериниц даргазы.

УЛАН-БАТОР. ХОО-РАЙНЫН №1 ШКОЛА-ЗЫНДА ХИМИЯ КИ-ЧЭЭЛИ. АМГЫ УЕДЕ МООЛ БЕДИК КУЛЬ-ТУРАЛЫГ САЙЗЫРАН-ГАЙ ЧУРТТАРЫН БИ-РЭЭЗИНГЕ САНАДЫП ТУРАП. РЕСПУБЛИКА-НЫН 500 НИИТИ ӨӨ-РЕДИЛГЕ ШКОЛАЛА-РЫНДА 23 МУН ХИРЕ ӨӨРЕНИКТИЛЕР ӨӨ-РЕНИПТИР.

А. ЕЛАНЧУКТУН ФО-ТОЗУ.

(СЭТА-нын фотохрони-казы).

СОВЕТ-МООЛ найыралдык төөгүзү хаам. Моолдун Сухэ-Баторга баштаган революцияларын 1920 чылдың сентябрында Россияга көчкөн, В. И. Ленин-биле уку-рашканы акы-дунма найырала-га өзү укур-дузалык болгон. Советтер Россиянын ажил-чынары болгон тарыхтагы-ры-биле эвилдедишпеген алган, күрүп болгон ажил-агый та-лазы-биле хамаарышпас чо-руу дөш демисекири Моол-дун ажилчы чоннарыныг ка-ра чыгыс шыи оруу ол болур деп, В. И. Ленин мындаа чутаалаан.

Совет республика-биле Моол-дун аразында баштайгы көрө-нү 1921 чылдың ноябрь 5-те Москвага чарган. Бистин чурттарынмыг найырала хосталга дөш ка-дыг-дошкун демисеке кайла-дып быжыккан. Улустун рево-люцияны тилээс сонда моол араатар Совет Эвилелиниг бү-гү талаалыг дөшкөчүниг ажил-чынары хосталгыныг кайла-дып оес орууче кирген болгон Моол делегейде ийги социалисттик күрүп аларган.

Совет, моол улустарын бу-дубас найырала 1939 чылда база катан чыгыналча-биле баштайгыткан. Ийчяа япон милитаристтерге өлүмүг со-гушкуну таварыштыган, Ала-чурттуг Улуг дайыны-ныг чылдарында фашисттер Германияны чыла шаарыга-а Моолдун арат чогу совет улуска улуг дузалашчыны көрсүскөн.

Амгы уеде Моол Арат Рес-публика сайыраптыг улет-пүрүг болгон кезде ажил-агыйлар, чечетеллиг ора-со-циалисттик күрүп аларган. Хөгжүлдедишпеген капиталист-тик оес оруу-биле чораш, моол-дун ажилчы чоннары тоогуче көстүп көрбөн кыска хууса-да нийтлел амыралдыгыг бүгү адыралдыг каучаар-даа аажоо улуг чедикшигине чедип алган. Моолдун улет-пүрүг хой адыралыг аларган. Алар ийчяа адыралыг тургуза-ныг биле чегерелештир кезде ажил-агыйга үдөшүн чар-гылаар болгон. Хуу ажил-агыйлар араатарын кооперас-тыг 1959 чылда доооулаан. Амгы уеде чурттуг кезде ийчяа 274 каттыкшы-нында, 33 хоскоза ажилдан турарлар.

Улусту эрге-чагырганыг чылдарында Моолга бэурут култура революцияныг бот-таштырган: улуг улустун би-

БИСТИН чуртувуса Совет-моол найырал нийтлели-ниг 1958 чылда тургускан. Бо улуг ортанынмыг ажил-чорудулашыг улет-пүрүгүдөшкөчү коллектив-тер, колхозтар, совхозтар, эртем болгон култура-чыры-дышкын организациялары, эртемниг, күрүпниг, култу-раныг көсүк ажилдачылар кирип турарлар.

Ийи чурттуг аразыга ко-жа-халбээ харылааларны бы-жылаар херекке Совет-моол найырал нийтлелинц Тыва салбыры бодунун төлөттиг үлүүн кириштирип турар. Салбырын ош чыл буруу-гаар 1962 чылдың июль 12-де тургускан: Амгы уеде ол сал-бырда 50 коллективтик кежи-гүн бар. Моолдун болгон Ти-ванан ажилчы чоннарыныг аразыга найырала болгон харылааларныг улам быжы-лаар сорууда-биле бо чылдың марта Совет-моол найырал нийтлелинц салбырларыг Кымылга, Чоон-Хемчике, Монгун-Тайгага Өвүрге, Тес-Хемге, Улут-Хемге болгон Эртем тургускан.

Совет-моол найырал ний-тлелинц салбыры Моолдун бистин-биле кожа аймакта-рыга СССР-де коммунизм тургузушкуну, чедикши-ктеринг пропагандалаар, республиканыг ажилчы чон-нарыныг интернационалыг кызылдалгыныг талам-биле улуг ажилдарыг ботта-дып турар. Совет болгон моол улустун амыралдыг-та доогуз болушкунунага ту-раскалтан хуралдары, ми-тингалары эрттерин, кежээ-лерин, концерттерин болгон өске-даа темчегеринг органи-заатары бисте чанчыл бол-ган.

Эртем ош чылдарыг тур-гузула нийтлелинц Тыва салбыры Моолдун Убса-Нур, Завхан, Баян-Улалыг, Кобло-Завхан аймактарыныг Хубугу-а ажилчы чоннары-биле ажил-чорудулашыг быжы-лаар талам-биле улуг ажил-дарыг боттадыптыг көлөгө. Октябрь революцияныг тил-ээниг 50 чыл. В. И. Ленин-ниг төртүтүнгөндө боор 100 чыл. Моолдун улусту ре-волюцияныг тилээниг 50 чыл болгон ажил-чорудулашыг бисте болгон Моолдун бистин-биле кожа аймактары-га калбаа-биле демделген.

Совет эрге-чагырганыг 50 чылда белекелдиги уезде совет болгон моол аймактар бешин Кымыл Шеригин не-

эектеринг хамааты дайын уезинде ак-тардейилерин болгон интервенцияныг чы-ла-шаап эртем дайын-чы оруу-биле похотал чо-рааларыг Япон электоридер Халкин Голыг чыла шака-ныг 30 чыл оюн база кал-баа-биле демделген.

Моолдун бистинг респу-бликамыс-биле кожа аймакта-рыга яны-буру мергеш-тиг кижилер киришкениг делегациялар чылдың барып, а ул аймактарыныг төлөдери бисте база түгүчү кош ту-рар. Ол делегациялар-биле келгөй малчынаар, ажилчы-нар, өске-даа мергештиг кижилер, партия, совет бол-гон хой-пнтия организация-ларыныг ажилдачыларыг республиканыг мурунчыг бу-дуралдарыныг, ажил-агый-ларынга барып, будургу-ле-ниг ажилчы чоруну беле-динип арга, методдарын өө-рө-нип ап турарлар. Эртем чы-лар сентябрь айда бистин су-ралыг малчынарыныг: «Элегес» совхозтуг хойжуу, Социалисттик Күш-ажилын Маалдыр У. Баян-оол, Тес-Хемде «Чоураа» колхозтуг хойжуу И. Данзурун, «Көв-Тей» совхозтуг салыкчы Т. Б. Олар Моолдун Завхан аймагыг ажил-агыйларын ажил-агый-биле тапшып, ду-жула солук чораш. Тра-нспорт, салыг, медицина дөш өске-даа адыралыг ажил-агыйлар бот-боттарыга залдыгып барып, турар.

Култура болгон уран чүгү талам-биле бистин хары-лааларыныг үзүктөлбөй ту-рар. Согуш каш чылдарыг моол артистеринг Тывага көчүргөш 76 көптеринг 45 муң ажил кыска көргөн. Тыва-ныг артистери Моолга 37 көп-терти көрсүскөн.

Моолдун социализм-че-дикшиктик хөгжүлгө-н совет-моол найыралаг ка-дыг быжыг бооп турарыг то-даргай херечилеп турар. Ол найырал чылдар эртем тулум улам быжыгып орап. Ол ду-яны 1970 чылда СССР-ниг болгон МАР-нын партия-чаа-ан төлөдөрүнөгү кады кылган мелегелдегиде тодаргай айт-кан.

Тываныг ажилчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмөй, Моол-совет найырала нийтлелинц 23-чыл оюн таварыштыр МАР-ныг бүгү чогуна наг байырыг чедип, оларга чаа-чаа чедикши-ктеринг күзөп турарлар.

СОЛУГАВЫС ЧАҢГЫС

Совет Эвилели акы-дунма моол улуска бүгү талаалыг дузалашчыныг көргүзүп турар. Ош бир тодаргай кичээ. Бо Бистинг №2 ниити тулуг тываныг Моолдун найырала Улан-Батор хоорайда ажилдан турар.

Бо чылдың эртем дөт айларыныг будурга паныш хууса беледе күтөткөн бис. Моол болгон совет тулугуларынг бир дөмөй күш-ажилын ачылды бо улуг тилдеге чедип алдынган. Ийчяа-гаш эг тергилеринг аттарын мадаа адаксадым.

Бригадирлер эштер Лхагасүрен, Цэрэн-тур оларга удурткан бригадаларынг кижинери социалист чарыштыг бири одурууда чоруп турарлар. Электрока-накыг ош Доржамжил, электер нормалын үргүзүп ийи катан ажил күсөдип турар. Совет тулугулар эштер Гехмаре, Ве-деев, Шапурин, Матеев, Маслов бол-гон ош-да өскөдөр чүгөш эки ажилдан турар эвес, боттарыныг арга, дурула-зыг моол өнүктүргө дамчыдып берип ту-рарлар.

В. И. Ленинниг төртүтүнгөн чүгүнде бүгү тулугуларынг өскөрсөткөн болгон. Ук өскөрсөткөн коммунист күш-ажил-дыг бэурут улуг байырамы болуп

эртеп болгон чаа нийтлелди тургузуп турар улустун күш-ажилын интерна-ционалыг характеринг база катан баш-таган.

Бистинг тулугуларынмыс бо чылды ба-гыт эвес көргүзүлгөргө эгелеш. Улетпүр, чуртталга болгон култура амыралдыг тулугуларын кылып турар бис, 1972 чылда 29,4 муң дөрбөлчүн метр шөлдүг чурттал-га молуш, школа, уугулар салыныг ком-плексинг, аш-чөм комбинады, ветбак-лабораторияны асылгалга кирип бис. Ош ангыда Моолдун профивелдериниң Ордуну, чаа АТС-тин тулугу эгелеш.

Совет тулугулар болгон специалистер чүгө кезде көрдүгө ажилдары күсө-дери-биле кызыгаарлаштырмай турар-лар. Амгы уениг индустриалдыг тулугу-нары мергешкелдеринг моол ажил-чоруду интернационалыг кыдыр кылдыр көрүп турарлар. Трестинг өөредилге комбинадыда 500 ажил моол тулугулар өөренип турар.

Бистинг каттыккан күш-ажилымыс өр-төмөй кырынга чырыткылыг уе — ком-мунизм тургузарыга бараан болуп ту-рар.

В. СИРОТНИН,
трест эргелекчииниң ораакчымы.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Москвага экономикаг бол-гон эртем-техниктиг кады ажилдажыла талам-биле ка-зактар аразыны Совет-моол комиссияныг секи хуралы ажилды дооскан. Ажаа эко-номиктиг болгон эртем-тех-никтиг кады ажилдажыла-ныг улам хөгжүлгөниг, ажил-чып улустарыныг бол-гон сайырап ажилдарын айттыгыларын чутаалажып көргөн. Ийчяа, ийи чурттар-ныг министрстволарын

комнарыныг шиптирлеринг үндөшкөш, совет-моол кат-тыккан будурга чедиринг тургузарыныг, оларынг кан-чаар ажилдарын айттыгы-ларын база чутаалажып көргөн.

Комиссияныг ажилы акы-дунмалыг чоруктуг болу-ган кайы-кайзын доогуз-биле билчириниң байдалыга бооп эртен.

(СЭТА).

МООЛДУН МАЛЧЫННАРЫНДА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Бо частын агаар-бөйүзү таарымча чок байдалыг болза-ла, Моолдун малчыныг улус ажил-агыйында чутула кампания — чаш малды менди

алырын чедикшиктинг доо-гуз турар. Ийчяагаш мал фермаларында болгон туура-ларда 7,4 миллион ажил чаш малды доруктур азырап өгө-лөш. Ол аэрге эртен чылдын

Өңүктөр бис

Ленин биле Сухэ-Баторуң үндөшкөш совет-моол найырала кайтамчыг быжыг болгон үрө-түвөдиги үе көргүскөн. Бо хунерде бис моол-совет найырала нийтлелин тургусканында бээр 25 чыл оюн демделген турар-дыр бис. Совет-моол найырала нийтлелин тургусканында бээр база эвеш эвес үе эр-теп. Хой-ниитиниң ол улуг организацияларын ийи чурттуг аразында харылааларны бы-жылаарыга, оларын улус-тарыныг амыралдыг билчир-ринге, тоогучу болгон кул-тураны өөрениргинг, социа-лизм болгон коммунизм тур-гузушкунуна чедикши-ктер-биле тапшырынга улуг рольду ойноп турар. Ош чам-дык чиктерин бистинг кол-хозтуг амыралдыг көргү-зүп болур. Убса-Нур аймак-тын Тас суму — бистинг бир коомасы. Пионерлерниң чап-чыл аларган ужуражышкы-нын чылдың болур. Ол бире өнүктүргөч демисээрине.

Бирде бисте эртер. Ажаа моол, совет пионерлер кат-тыккан спорты, спорт маршдаларын эрттеринг, концерттерин бот-боттарыга бараалдаштыр турар. Найыр-дыг одагалыг ужуражышкы-гүндө хыл уер. Чаштар аразында улам найыралажып, сүй-белектерин уду-десир солчуп, хөгүг омаа ойнаар. Комсомолчулар болгон ресо-молчуларын найыралажып, ужуражышкыг база-ла со-луп болгон ажилыг эртер.

Чамдыкта бистинг колхозка моол тускай эртемчилер чедип көр. Бистинг амыралды-гымы олар халчон совуу-рап, айттыгыларын салып, ийи-кара чок хөөрөкшөр. Чөр ажилыг, машина-тех-никаны эдилелин оша совуу-гаар улу.

Делегациялар солчушкуну чүгө тапшыра, соутуугар сорулгалыг эвес. Совет-моол найырала республиканыг болгон районда салбырларын дамчыштыр чамдык ажил-агыйлыг айттыгыларын база шиптирлеринг ролюг. Ош кежирлер ийи-буру. Ма-наа хамарышкыг чорукчон-тиг көргүсө. 1965-66 чылдар чүгө. Ийчяа бистинг тулугу-ларынмыс Чоон-Хову (Дууну) сумуна ажилдан турду. Өнүктүргөч оларга ко-дуг эвилде-ээде болуп, ажилдарына таарымчалыг бүгү байдаларын тургузуп берген. Колхозчу тулугулар боттарыныг үндөшкөш база кык күсөткөн. Ам суму то-үдө тоо өрөздиг байыг аайыг ирктан көстүп турар. Ийчяа тускай эртемчилеринг көтөргөш болур.

Бо дөргө чүгө бистинг кол-хозка хамарышкыг каш өн-үктөр-дир. Республиканыг кайы-даа булуңурында кы-лып чүгүлгө хой-биле дин-нөп, көрүп турар бис. Ин-тернационалыг үндөшкөш ажилчы бистин ийи чурттар-ныг чоннарыныг хары-лаалары улам быжыгып, чек-телештир турар болуп ден бирээ, алаа бичин-даа бот салыштыгыныг кирип турарыныг бистер, колхозчулар өөрүп турар бис.

У. ЭРЕНДЕЙ,
«Ак-Эрин» колхозтуг даргазы.

Тускай булун

Республиканың Алдан-Маалды аттыг чурт шипчел музейи совет болгон моол улустарын аразында найырала быжылаар ажилга төлөттиг черин эелеп турар. Музейниң бир залында совет-моол улустарын найыралагы үндөшкөш үндөшкөш, оон хөгүп, быжыгып келгенин көргү-зүп турар тускай булууну тургускан.

Бо хунерде Совет-моол найырала нийтлелин тургус-канынмыс 25 чыл оюн бистин чуртта демделген турар туурамыс, музейде моол өнүктүргөч белектерин көргүзүп турар делегация ажиткан. Ийчяа моол улустун уран-чечен,

ус, силбилде ажилдарын, чутула уран чүлдериниң ажил-дарын көргүзүп турар.

Делегация баштайгы көрүкчүлери СССР-нин пионер ор-ганизацияныг 50 чылдың байырагында келген аалчыла-ры — Убса-Нур, Завхан аймактарын пионерлериниң тө-дөлөкчилери болгон. Музейге олар найыскалдын пионер-лери-биле ужурашкан, боттарыныг пионер ажил-ижиниң дугайында солун чутааны кылган. Аалчылар музейни улуг соутууга, магадал-биле көргөннөр.

О. ИРГИТ.

ХҮРЭЭЛЕН ӨЗҮП ТУРАР

Бистинг чуртувуса Совет-моол найырала нийтлелинц салбыры Тыва АССР-ге 1962 чылдың июль айда тургустун-ган. Нийтлелинц Тыва салбы-ры Моол Арат Республиканыг Убса-Нур, Баян-Улалыг база Завхан аймактарыныг Моол-совет найырала чөвүлдеринг-биле доктаамал харылаалыг. Со-вет-моол найырала нийтлели-ниң Тыва салбырыныг ажил-чорудулашыг паныш моол шип-чел-биле дугурулуп, тургузуп турар. Ол паныш амыралдыг боттадыр ажилды СЭМП Тыва обкомунуң удуртулажы-биле салбырын баштаар чери, нийтлелинц коллективтик-даа нежигүнери кызымат күсө-дип келген.

Совет-моол нийтлелинц Тывада коллективтик нежигү-неринг аразында эртем-шин-чилел институту, Кызылдың педагогика институту, башмы-

тери-биле доктаамал быжыг харылааныг тулуп турар. Олар-га Өвүр районнуң «Нызыл туң» колхозун, ол-ла районнуң «Торгалыг» совхозун, Эрзин районнуң «Коммунизмче орун», «Чээ орун» колхозта-рыг ботта ол-ла районнуң Эр-зин ортукун шипчелын, Тес-Хеминг «Чоураа» колхозун, Монгун-Тайганың «Малчы» колхозун болгон өске-даа кол-лективтик нежигүнери — школарыны, эмчелелерин болгон албан организация черлерин хамарыштырып бо-лур.

Өвүр районнуң «Нызыл туң» колхозунун тулугуларыг кожоы Убса-Нур аймактын Саглы сумуунуң төвөгүн тап

одалгалыг чаа школына тула-рынга улуг салышкын кириген, а «Торгалыг» совхоз ол-ла аймактын Дэвст суму-зунга эмчелгө бажыкын тула-рынга дузалашкан.

Кызылдың медицина учи-лищесинг Совет-моол найырала нийтлелинц коллективтик нежигүнери. Моол уруг Нансал ерт айылында берге бай-далга таарып, бистинг рес-публика эмчелгесинг эмчел-ери-биле келген. Өрттөген чер-лерин дугулар кижик неки до-роан херек турар. Училище-лик бөлүк сургуулар ботта-рыныг кежин эки эки тура-биле берип, уругунуң амы-тын калгалып алырыга эрге-жоо чутула дузаны чедирген.

Ол мыкты өске-даа чиктер-ин хой-биле көргүзүп бо-лур. Коллективтик нежигү-нер — «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныкта-ры» солундарын коллектив-теринг база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинц Теле-видение болгон радиомачы-дылга комитети Совет-моол найырала нийтлелинц ажил-чорудулажыг доктаамал кир-жил, нийтлелинц Тыва салбы-ры тургустунганда 36 со-луннарга 500 ажил чүлдерин парлал, телевидение база радио дамчыштыр 370 дыңдагылар-ны кылган.

Совет-моол найырала ний-телиниң хуу нежигүнери база-ла эвеш эвес ажилдар

публика солундарыныг ары-нарынга бо-ла үнүп изеп тура-рын номчучулар билер. Совет-моол найырала нийтлелинц коллективтик нежигүнери моол өнүктүргөч доктаамал харылажып, эрга-дуржулга-зын солчуп турар.

Нийтлелинц коллективти-даа, хуу-даа нежигүнериниң саны улам өзүп турар. Бо чы-лын республиканың 6 район-нарында болгон Кызыл хоо-райда Совет-моол найырала нийтлелинц район, хоорай салбырларын тургускан бол-гон олар нийтлелинц нежигү-нериниң хүрээлениң өстү-рер талазы-биле ажилды чо-ру-дуп эгелзирген.

М. ДАРЖАА,
Совет-моол найырала нийтлелинц нежигүнери.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛАДЫ

Темп болгаш шынар

Барым-Хемчик районнуң кезде ажил-ишчилери тоску беш чылдың ийги чылдында гектар бүрүтүлгө бөдкү дү-жүттү өстүр. СССР Эвилели-ния тургустунганын 50 чыл оюн тоогуту байыр-далыгга күш-ажилчы чедикши-ктеринг ужуражып дөш социалисттик чарышты калба-тып турар.

Районда тарылга кидан ту-лук. Ам колхоз, совхозтар эрте чажар тараа култуура-рынын паныш 90,3 хуу, ош ийиңде кызыл-агыйны 118 хуу күсөткөн. Эртем чы-ды бо үеи-биле дөшкөш, тарылганын темпизн тапшы-п.

«Шекер», «Дю-Терезия» совхозтарын болгон «Бой-

шев» колхозтуг механика-торлары кызыл чөп уду-адыралыг темпизн дүрө-дөш турган, тараа култуура-ларыныг чаштырылганыг кыс-ка хуусаа шипиле дооош, өрөстөг ажилдашар.

Бо хунерде «Шекер», «Барым» совхозтар болгон «Болшев» колхоз карто-

фелы олуртулажып, кукуруза тарылганыг эгелеш бергеннөр.

Районун бүгү тарылга шө-лдүг 80 ажил хуудаа суг-гатыг чөр эелеш турар, бөдкү дүжүттү өстүрүлгө ма-гыздыг кыла. Ош муң гектар суггатыг шөлдөриниң ийи-нин бөгүгө чедип чүгө 3703 гектар чөргө тарылга мурунуң суггатылганын чо-

руткан. Колхоз, совхозтарда часкы суггатылгата илаа бэу-гаар ажилдар ужурут 430 суггатылгата чүгө 117 ки-жи ажилдан турар.

Районда тараа будургуле-ниң кол чөп эелеш турар «Барым» совхозта тараа кул-туурамыныг чаштырылганыг дооскан болгон бо талам-биле өске ажил-агыйлардан хожудуп турар. Моол кол чылдагыныг база, тарылга мурунуң суггатылганыг бол-гон часкы чөр адыралыг ошун темп-биле чорудуп ту-рар болур. Организацияп тур-гускан суггатыг аянолорда 96 кижи ажилдар ужу-рут, а херек кырында олар-нын чартыг кезип ажилдан турар. Акы-Барын салбыр-ныг шөлдөргө 165 гектар

суггарган чөргө шынары ба-гыт болгон.

Белеткөш чөр чок болгон ужуруда «Барым» совхозтуг шөлдөргө тракторлар до-ктаамал ажилдаштыр турар. Бо совхозтуг Барым шөлдө-дө чөп шынары багыт кылдыр адырын турары хыналда-ларын. Чамалык агрегаттар ийи чок чөр адыры турар. Чөп ханы адырбас, ишта-рын амы кызылганы олчав-каар, ороолулар таварылажып чүгө «Барым» совхозта эвес, өске-даа ажил-агыйларга бар.

Барымның суггатылгата сис-темамын мындаа чөп чогу-малыг ажилдаштыр турар. Чамалык буталарыг суг батпас. Барым хемчинг уууда суг-сугтарган чөргө шынары ба-гыт болгон.

Белеткөш чөр чок болгон ужуруда «Барым» совхозтуг шөлдөргө тракторлар до-ктаамал ажилдаштыр турар. Бо совхозтуг Барым шөлдө-дө чөп шынары багыт кылдыр адырын турары хыналда-ларын. Чамалык агрегаттар ийи чок чөр адыры турар. Чөп ханы адырбас, ишта-рын амы кызылганы олчав-каар, ороолулар таварылажып чүгө «Барым» совхозта эвес, өске-даа ажил-агыйларга бар.

Барымның суггатылгата сис-темамын мындаа чөп чогу-малыг ажилдаштыр турар. Чамалык буталарыг суг батпас. Барым хемчинг уууда суг-сугтарган чөргө шынары ба-гыт болгон.

Белеткөш чөр чок болгон ужуруда «Барым» совхозтуг шөлдөргө тракторлар до-ктаамал ажилдаштыр турар. Бо совхозтуг Барым шөлдө-дө чөп шынары багыт кылдыр адырын турары хыналда-ларын. Чамалык агрегаттар ийи чок чөр адыры турар. Чөп ханы адырбас, ишта-рын амы кызылганы олчав-каар, ороолулар таварылажып чүгө «Барым» совхозта эвес, өске-даа ажил-агыйларга бар.

СОВЕТ АВТОМОБИЛЬ ТУДУУШКУНУ

Чаңгыс темалыг үш интервью

Автомобиль улус амыл-агынын бүгү-ле адырларына технология чорудулганын чугула кеззе апаган. Тоску беш чылда (1971—1975-ж.) автомобиль бугурулганын темпизин улам бедилери көрдүнгөн. Беш чылдык танчугуна чүкү машиналарын бугурури барым бугун чүткүн каттап, а чикки машина бугурури 3,5—3,8 каттап улгадырып чугаалазга-ла чүткөн. Көрдүнгөн программа канчаар күчөтүлгөнү турарыл? Бистин корреспондентис бо темага ханазарышкан үш интервью алган.

БИРГИ ИНТЕРВЬЮ.

Ону СССР-ниң автомобиль улутпунунун министр Александр ТАРАСОВ берген.

— 1970 чыл-биле деңизге өрткөн чылым Совет Эвилелинге чүкү машиналар 42 муң, а чикки машиналар 185 муң койну бугуруп үндүргөн. Болгала Тольятти хоорайда автомобиль заводунун туугу колдууна доозулган. Ол завод чылда 660 муң чикки машина бугурур ужураут. Чоокку үеде Москванда Лихачев аттыг, Горькийниң болгаш Ульяновскийниң автомобиль заводтарынын чүкү машиналар бугурур күчүзү улгадып азыр. Уралдын, Минскийниң болгаш өске-даа черлерин бугурулганын улус амыл-агынынга автомобиль бугурури көвүдөдир.

Имчалда-даа хамык укур машиналар бугурури көвүдөдир.

ринде өвөс. Бо беш чылда автомобиль пармыгынын ийги хеири база өскөдөн бээр. Ам конвейерлерден күчүзү чүкү машиналар, чараш, өрткөн чикки машиналар үнүп турар апарган. Беш чылдын төчүзүнде чүкү машиналарын ортума-биле шыдаан беш тоннага чедир, а причес-биле катталып 5,8 тонна челе бээр. Бо дээрже бирээ-ле дөрт тонна чүкү сөөртүр 102 муң автомобиль үндүргөн-биле дөмөй болуп турар.

Аар чүкү машиналарын дугайында ошалаан чугаалаз апар. Амгы үеде казымал байдалар тып турар черлерде 27 болгаш 40 тонна чүкү сөөртүр автосамосваллар ачылган турар. Оон-биле чергештир 120 тонна чедир чүкү сөөртүр машиналар килырын шитиптирилген. Оларын Белорусия-нын автозаводунда кылып эгелзэн. А конструкторлар хамык укур 200 тонна чедир чүкүзү алган бээр машиналар чаш беш чылда чогадырып болуп турарлар. Бо дээрже демир-оруктун үш вагогунга кирер чүкүзү хой болуру ол!

Татарияда туугу турар Камский автомобиль комплекзинге бүгү-ле адырларга ажыг-лаар машиналарын бугурури үндүрери көрдүнгөн. Соудуле барган хой чүкү сөөртүр машиналар бугуруринын талазы-биле ол завод делегейде эн улаут бугурулгеле апар.

Бо беш чылда чикки машина туугурун хөгжүдүзүнгө улут перспективалар ачылтылган. Москваның, Киевскийниң, Тольяттинин болгаш өске-даа хоорайларынын заводтарында хой-хой машиналар үнер. Манча совет автомобиль туугурунун ошотай хеири ужурадынын чедирин турар. Ол чүз дээрже, бир дуугарында, бугурулганын калбак хем-чөөдүнде. Ийде, бугурулганын ажыгынын бедилеринин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Туугу болуп турар черде «шакпын» деп сөс тургучу-ле

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Туугу болуп турар черде «шакпын» деп сөс тургучу-ле

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

— Бистин автомобиль комплекзин-биле дөмөйлежэ бээр хире ынамы туугулар делегейде мындыг-ла хой өвөс. Бо дээрже заводтарын завод-дур. Мында тускайлаштып алды бугурулгеле бар: автомобиль, дизель бугурур, рама болгаш кузов кылар дээр оон-даа өскө. Оларын туугарыны барык муң гектар черин хостаан. Деңгеп көөрү-биле мындыг чижектен чугаалап көрейи: Тольятти хоорайда болгашын автомобиль заводунун деңгеп бистинден барык ийи каттап бичин.

Кукуруза чаштырылгазы

Тоску беш чылдык ийиги чылымда ийитинин малыга чечир саяныг эки шыаарыг доозулуп мал чепин бедиле-жөр соорулган-биле. Ужур-Хем-де «Ужур-Хал» союзотун № 2 Кооп-Чыраа салбырынның механизаторлары Кавал-оол Кызыл-оол, Сюрин-оол Кызыл-оол, Достай-оол Назым-оол олар Адлым-Шынаа сүт-бараан ферманын чылымда хаааа кырында кукуруза тө-

лүдө үрезин чаштырылганын чегирген. Союзот бо чылым кукурузаны 530 гектарга тарышар. Кукуруза чаштырылганын бо үш агрегат бички-даа турар. Дүшүбөй эчтеде 14 гектар норманын 16—20 чедирин турар. Ус-түдө эитер чылымда кукуруза чаштырып өрөөнгө, союзоттук дүрүлганын механизаторлары-дыр.

О. ТАВАА.

Тыва АССР-ниң

Министрлер Чөвүлүмүнде

Шимчээшкенин Айыыл

Чок Чоруу Дээш

Чамдын автобугурулгелериниң, колхоз, совхозтарын укуртукчулары СССР-ниң Министрлер Чөвүлүмүнде «Хоорайларга, өске-даа чорутакчыларга кергере болгаш автомобиль оруунга шимчөөшкенин айыл чок чоруун күштендирер дугайында» доозаган болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлүмүнде «Автомобиль транспортуна күш-ажылдыг салгыла-чүрүм» быжыгалар хемчеглер дугайында» доктаалында айткан шимчирлериниң чептес боттадырып турар. Оон түнүгүнде 1972 чылдык бирги кварталда автомобильге ооза-ондактыг тарымактарын берттир-беле-желген, амы-тыныма ошуктаа хамаатыларын саям өрткөн чылым ол үезинден хой болган. Ооза-ондактыг тава-рылгаларын хой үзүрүзү — 57,1 хуузу автомобильди эл-рик байкарган чолаачыларын бугуруу-биле болгулаан.

Транспорттук оруунга чоруп чорурун, шимчөөшкенин багыт көтөрүлгөдиг турар. Азыркы бугурулгас дөмөй баш укур азынгалар хемчеглерин чеге азынгалар, чолаачыларын салгыла-чүрүм чок чоруун коллективтерге чугаалажы, оларын кижилер ачылдык чорутпас тава-рылгалар аймак бар.

Республиканың азынгалар чорутуу амыл-агынын хой көзүндө, ол минаш школарда шимчөөшкенин айыл чок чоруунга хамаарыштыр Кызмат Бин-Хемниң Таргал суур чедер маршруттуг автобус аргымактаган советтандыган бээр 1 ай ашты. Орук багыт бээр дээрже, орук-даа багыт өвөс. Моон мурунда орук оон-даа дора, оңу-чүңүра турда беш автобустар аргы-жылганын укуртук чок хандырып турду. Ам та чүү булагын ол чүе ийик. Кызматтук пассажирлер АТБ-ниң укуртукчулары моно канчаар тайыбырларалар?

М. МААЖЫК.

Азыркы чылаадын пассажирлер АТБ-ниң директору Р. М. ШИМДЖЕК тааныштырдымы. Таргалга автобус бар-бастаанын чылдаганын айткан аныкты ол көргөстү. Ында чугаалап турары болза, Таргал чылымда көвүртү үрелин, пассажирлерин амы-тынышга айылдык тургузу болурун барымдаалаган. Тургунин күрөлтүлгөсүн азынгалар шимчирлерин бугурур автобус кескери хораш.

Шоолук өскө көвүртүгү чыккан үер, чылымда мурунда-ла баш укур септен апар арга «Оон» совхозка турбаан бе? Ажыл-агынын ийиги оруктарын хайгаларга азыр, ону аргымактын өмкөндүлүгүнө

М. ДУЛУШ.

Чугаалажышкыннар эгелзэн

СОФИЯ. (СЭТА). БНП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүч Чөвүлүмүнүн Даргазы Т. Живков баштаан болгаш партия-чакан делегацияны ачылган болгаш Курьян Коммунист партиянын ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг Нарынын Премьер-Министри Ф. Кастро баштаан куба партия-чакан делегациянын аразында албан бугурун чугаалажышкыннар Софияда эгелзэн.

КАИР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның көзүгүчү, Узбекистан-ның Компартиянын ТК-ның ийиги секретары В. Г. Ломоносов баштадыр СЭКП-ниң партия ажылдакчыларын аймак аян-чорук кылып чоруп турар делегацияны биле Араб социалист эвилелин ТК-ның партия-чакан делегациянын аразында албан бугурун чугаалажышкыннар Софияда эгелзэн.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

ГКП Президиумунун

медеглели

БОНН. (СЭТА). Герман коммунист партиянын Президиуму медеглели парлап үндүрүп, Совет Эвилели болгаш Польша биле ГФР-ниң керзелерин бундестагтын бадыла-нын төгүлүгү шимчир болуп дээрзин ында медеглзэн. Керзелер ГФР-ниң чононуга, Европа дигитин бугу улустарынга онза улут ужура-дузанын болуп.

ССР-ниң керзелери социалист чурттар-биле экономика, садыг, эртем, техника болгаш култура талазы-биле ур-туктадык амыл-ажылдыганы чорудар аргалары ГФР-

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

ЧУУЛДУГЗУНГЕН

БОНН. (СЭТА). Май 19-та бундестаг — барын-герман парламентинин чер-палтамы Совет Эвилели болгаш Польша Улус Республика-биле ГФР-ниң керзелерин бадылап дугайында хойуу теле-делерин чуулгуд деп санаан.

Оон мурун чарында бундестаг бо хойуу теледелерин чуулгуду-н көргөн билдиргир болгай. Чыааа квалитиз-зынын болгаш оппозициянын төлөөк-челерин калы ачылдып кылган резолю-циянын бундестаг база чангыс үн-биле чуулгуд деп санаан.

Хураалдын эгелзиде бундестраттын даш-тын херектер талазы-биле коммунист-терин дарааа Бавариянын премьер-министр А. Гоппель комиссиянын өмүз-өзүндө чуулааган. Комиссия керзелерин бадылаарга укур калды-даа дадалаашкыннар кылбаан дээрин ол медеглзэн.

Чугаалажышкыннар дооза-лаан соода корреспондентилерге Н. С. Патолкавич «Чугаалажышкыннар амыл-агынын дашыкы болгаш калыбын-даа амыл-агынын үндүзүнге садыг ханды-заларын экилдери-биле хемчеглерин алырыга ийи талаа-нын белегип көргөскөн»

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Ону Камскийниң улутпур бедилер телевиделиниң кол инженерин Михаил СИЧИН берген.

Тыва литературанын болгаш уран чүүлүнүн хуннери

КЫЗЫЛ-

МАЖАЛЫК

Тоску беш чыдаан кийти чыгыштын плангы даалгала-рын куусаа бетинде ботталды-рар болгаш ССРЭ-нин 50 чыл оюн талепти уткуур дээш бүгү улуустун чарымын кырыш-пашал. Барыш-Хемиктин амын чоннары бо хуннерде шалычы амылап турарлар. Бөдөнүн амыл-шчилеринге база бир өөрүшкүлүт улуг бо-лушкуну Тыва литературанын болгаш уран чүүлүнүн хуннери-н ук районга ателээни бо-лур.

Культура хуннеринин баш-тайгы башынарында ате-лээш-ле районун чону чога-дыкчы амыл-шчилеринге чө-р болганга чылым-биле хүлээп ап, оларын талантынын мага-дап турар. Оларын симфония оркестринин болгаш сим-материянын концерти ома-сонураткан. Барыш-хемик-чилер классика болган амы-уени музыка чогаалары-биле таньжар аргалык болганар. Бөдө спенага амы музыка кутурамынын база бир че-диникин-биле таньжары дээрге кутура талалы-биле бистиң нийти чединикин-ви-тин теречин-дир.

Таспанчик Шык-Саарын тааланчыг үнү, Мария Солу-оолдун эрес-кашпайга таңы-ларын болгаш «Малиновкага болган куд» деп опереттанды Лшка-артиллеристин ателүг баштактары (оюн күүлелдери-де Тыва АССР-ин алдарыг артисти В. Монголбик) болган

Тыва спенанын хөчүнүмари-нын күүлелдери көрүктүлери-ни сонураткан турар. Район төвүнде амыттыган чүрүктүлөр делетелди хойнум кичөөнгейни хаара туткан. Чогаалчылар-биле ужуражы-галар база артып турар.

АК-ДОВУРАК

Тываын амык үлетпүрүнү база бир төвү Ак-Довурак хоорайнын бистиң чүртүвүстүн хөй националлары болгаш бүгү Тыва тууду тургускан. Даг-лү-гүчүлериң амык хоорайында база кутура хуннери чоруу турар. Баштайгы күнде А. Ма-каенотун «Шинткел» деп шинизин көрүктүлөргө бараал-гаткан. Көрүктүлөр ону чы-лым-биле хүлээп алган.

Күрүнениң ыр болгаш дан-ымын «Саян» ансамбли Ак-Довуракка дөт катан оюн көр-гүзөр, ол ышкаш телевидение болгаш радио дамчыдыга ко-митетинин симфония оркестри көрүктүлөргө бараан болур. Чогаалчылар-биле ужура-жылга эркен. Ажычыннары-нын амык хоорайынын тө-лөөкчилери Тываын чога-дыкчы интеллигенциянын планнары-биле таньжып, ол ышкаш боттарын тургуз-чу ижиник дугайын сонурга-ткан.

ЧАДААНА

Тыва литератураның болгаш уран чүүлүнүн хуннери район төвүнде болгаш суурларда эр-тин турар. Чогаалчылар О. О. Сувакпит, С. А. Сарыг-оол,

М. Б. Кепин-Локан олар бот-тарынның нөмүчүлүк-биле ужуражылгаларын эртерген. Тыва литератураның сайыра-лы, чогаалчыларын планна-ры, нөлүгү ажыдары нөмүчү-чүлүгүн кычкыргыны хаара туткан.

«Саян» ансамблинң кон-цертери азын каш черге бо-луп эркен. Ансамбль чөөк-та тургустунган, амык дээр-ли билингир, ыңчалда-да ол бу-гү-үмүлдө көрүктүлөргө база бараан болуп чегитипкен. Ын-чангаш артистерин мергежи-ли бедиң турар дээрин көрү-чүлөр эскерип чугаалан турар. Программаны тургусканы эки.

БИСТИҢ КОРР.

ЧУРУКТАРДА: Күрүнениң «Саян» ансамблинң таныч бөлүүнүн күүлелдери.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЛАРЫ.

Чагыглар көвүдөөн

Кузнецкинң, металлургия комбинаты чыл эгезинден бээр чайырлаан ийи чус муң саныг савааны планда ажыр бугу-руп үндүргөн. Улустун хөргөлөм барааннарын бугурааа ындыг бөдик көргүзүгүнү бугурулгеге бир-ле дугаарында чедип алган.

Чайырлыг мылыларын бугурап цех комбинатта кол цех эвес, ыңчалда-да олар улуг икчээгнейин салып турар. Де-ригин чаарткан, чартык автоматтар шугунарнын, пресс-ав-томаттарын тургускан, улуг эвес камера суугуларын бедиң бугурулгучул көнөйерлер-биле салаан, үлетпүр телевидение-зин непертеркен.

Техника-биле чаарты дээрзиниң ачызында савааны бугу-руп үндүргөн бугун чартык катан кавуудан, Ынчаарга хан-дырылга ажыдакчыларынның саны 144 кишиге кызырылган. Кылыгларнын ассортименти калбарган.

(СЭТА-нын көрр.).

НОВОКУЗНЕЦ.

СУД ЗАЛЫНДАН

ХАРЫСАЛГА ЧОК БОЛГАНЫ ДЭЭШ...

Улуг-Хем районун Кызыл-Даг суурунң чөөк чаш суд болуп эркен. Нийтинин өң-чү-хөргөйин камгалат, кала-галарында эо-харысалга чөк болганы дээш үш кишиге алда судталып, оларга нөмөчө харысалганын овааган.

Үнүшкүңүт ол амык суд-ка «Найрал» советтүгү Кы-зыл-Даг салымынын ийик ка-дарчылар турган Бырай-Түдүш, Арачор Түдүш, Дмитрий Түдүш оларын хө-рөң көргөн.

Үш адыкты, тодоргайлаары, 1916 чылда төртүтүгөн Бы-рай Түдүш, 1936 чылда төрт-түтүгөн Арачор, 1942 чылда төртүтүгөн Дмитрий дөт оол-дары-биле калы шийттирген. Адыкчыларын калы-даа өг-бүдөйгү, амы-төдүгү.

Бо кижилерин дугайын калыс чугаалаарга мидыг-дыр. Ынчаарга нийтинин калы ма-лдан чораша бо кижилер калыг хөргөк ууун нөмөчө хөргөкө ошаншанын?

Бырай Түдүштү ап көрө-дөңгөр. Ол 1953 чылда бээр советтүгү мыйыстыг бола ма-лым каларын келген. 1968 чыл-да чедир боң каларын ийе-тер ола-миди турган. Бы-райдын чугаала-биле адыг, 1968 чылда кыжында улуг чут болганымда 17 ийик, 1 бутта өлгөн боон турар. Олар-ын амыл-шчилерин, ол дуга-йын кыжы-даа дийдишпаша, Ынчаарга бо судка хөргөң боон келген салырыда мал эи-чкан С. Саянын чугаалында адыгга, 1968 чылда улуг чут болбаан, чүтлө ол чылдың ки-жи көчүт оок болган. Сал-быр эргелдешти тускай эр-теминер-биле сүмөлешти, Бырайын Улуг-Хову дөң-чөдө ийик кайлазын көпүргөн.

Ол ботуну тургускан-биле ка-жаалаан 4 км. олаан чөргө товуң алган, шийтерин дүң-бөтүн кажаалаан, терде са-кайга холдуруп тургускан 17 ийик докуп олгонин мал эи-чилер тодарткан.

Ол чылдан эгелээш-ле бо оон каларын турган ма-лы будаанын ателээш. 1970 чыл-дың күзүндө Кызыл-Даг чоогунга турла 9 ийик, а 1971 чылдың кызынның 23 ийик, 3 ылаа, 5 молдурга чыккан. Бо дээрге, оон ийеге чөргө-лө болгаш судка берген өчү-дүр. Малды ак сөткүлдүг ка-дарып, чиккен малдарын дугайын кыжы-даа дийдиш-паша, хары-даа каш чыл улаштыр калар-олтур арганы амылап турган, советтүгү дөңгөй-дизин метелел келген-паш ол судка амы-биле чо-гуалан, ботуну бугурауу до-дузу-биле билинген.

Алаа хамарыштыр судка болгаш чамдык айтырып, ха-рыкыларын мадак көргүтүп бо-лур.

Улуг судунуң шийткелчи-ни шийттир турар Бырайдын дараазында айтырыларын салгылаан:

— Мал-маганыңар өлүң, чи-дин турган деп чугаалан ту-рар-дыр силер. Ол дугайын даргаларыңарга, өске-даа че-рлерге, тускай эргелдештерге чүгө чугаалан, демделдин турбаан ошор?

— Хөрүкүн ууң-биле кы-га-даа ытталган мен. Ол малдарын ооруну тургузуп бээр деп бодол чораш мен.

— Улуг-Хову дөң-чөдө ту-рунда 17 ийик, бир буга чү-дүн өлгөн боон азы докуп өлгөн бе?

— Чудан өлгөнөңер.

— А силер ол чылдын каш баш ху мадыг турдуңар.

— Ол бир баш.

— Ол чылдын хуу маамнар-дан каш баш чудан азы докуп өлүдү?

— ?! (Ылттааган).

— Салаашкын келгире боду-нарга өске улустун малын ка-лган алган, салаашкын тур-ганын шын ийиксе?

— Ийиң.

— Ол дугайын судка чугаа-лаңар.

— Мал салаар улус бөгүн,

дээрта келер дей берген сураг дийдишпаш, өске малчынарын калып калып ап турган мен. Бистиң чайлап турарымыз Илал-Кара деп чере чайып мал хой боор чүгө - совет-түң-даа, хуу уаустуң-даа. Ын-чангаш чамдыкта черге чо-раан малды эелеринден айтыр-байн-даа сүрүп эскен турган мен.

— Ынчаарга салаашкын үе-инде силерге чеже мал чө-нөс деп чүшени билди турган силер бе? Бир эвес хой мал сүрүп эскээр болуңарга, мал са-ны көндүлө, салаашкын до-дузу бээр болгаш.

— Ийе, билди турган мен.

— Салаашкын кымын кел-гир калың салаашкынны чогуң калыңар кымын турду-лар, советка малын хууда ма-дан калгалды, икчедектиг болбас чүгө бе?

— Келген даргалар-зоотех-никтер, бригадирлер малдын ууңу санын санап азыр эзы кыжынды аксылдан айтырып алган норулар ууе...

Шийттир турар кижилер-ин бирөөнүн судка берген өчүгү бо-дур. Оскелерин өчү-кө-төри база-ла мадыг хевирин, хары-даа дөмөлөшкөк. Хү-дөөгөн ажылыкта нөдөргөн эо-харысалга чок чоруткун база боттарың чөтпөтүн ка-жар арга-биле чакырап чо-руктун түнөйөлө чоуаң, күрүңнүң хой малы төчө-дөтпөгөн.

Ол дугайыда прокурорунуң түңгүл чугаалында дийдишпаш юрөк:

Бырай Түдүш оваалан ажылыкта эо-харысалга чок боон, күрүнениң өчү-хөргө-йин ак сөткүлдүг эвес ка-далаан турганынң түнө-лөңдө ийи-бүрү намызы 77 баш бода малды не чок чы-дыр, советка 26.230 рубль-нүң когаралын чедирген... Арач-ор Түдүш база-ла мидиң чылдааганар-биле 55 баш малды не чок чыдыр, советка 17.202 рубль-нүң кога-ра-

аы таварыштырган. Дмитрий Түдүш-ол-ла чылдааганар-биле 89 баш бода малды чы-дырген болгаш советка 30.335 рубль-нүң когаралын тавары-штырган.

Ынчаарга бо хөргөк ийеге болгаш суд чорудулаанын үе-инде бугуру-биле балык-каткыны, тодартканын. Кү-рүнөгө хой когаралды тавар-ыштырган шийттир турар кижилерге Көзөмө көдөсө-ниң баугар шымын хары-салганын ошарын неген тур-мен...

Суд дооууган. Бо үш ки-шиге көзөмө хөргөң овааган, советка оларынң чедирген когаралын бугуру-биле төлө-түрер деп шийткелди суд үн-дүргөн.

Суд доостун, чөштүг түнө-дөң үндүргөн болза-даа, алаа ошоркуру турган кижинин са-гымын ээ-ле-ле хөй болза-даа калар. Устүңгө ады-ан-ыс үш кижинин советка та-варыштырган когаралы амы-лаа улуг. Нийтин-биле олар-нын чидиргени 221 малдыр өртөз 73 муң рубль амын ту-рар. Оларынң малдан турган когаралында кыс мал хөй турган. Бир эвес ол мал он-ча-миди турган, ук малды ак сөткүлдүг кижилер малдан турган болза, оларынң төдө-лөр эркен ол чылдарын дур-гузуңда бугуру-биле кога-нар апар турган.

221 баш мал онча-миди турган дийдиң. Оларынң өртөз 73 муң 367 рубль-биле советка 19 «Бетарус» тракторун, 21 чүткө маппалын салып ап болуру турган.

Хой мал төчөдөткөткөн-паш. Ынчаарга черте ийи-чан бо хевирин фактылардан калдыг түнөдөргөн кымын болуруду?

Нийтинин малын эо-хары-салга чок малдан, төчөдөткөн, ооралп турар кижилерге суд, прокуратура органдары көзө-мө харысалганын көргүзү-турар. Ол шыа харын. Ынча-

аа-даа мал оорзаар, самчы-даар, чидир чоруктарың түнөйөлө мал басын өстүр-гөң, ээт, сүт, дүк бугу-раарынң шалавары күүсөди-ринге бергөдөңгөйлер тур-густууун көрүп база катан чугаалан наары артык эвес.

Суд дооууган, бугуру-биле ийилерге, чөштүг шийткелди овааган. Ынчалзанык бо хо-рөккө дөрт тамаарыңа чө-дө-дө болза, чөштүгүн болгаш оон Шык-Даг салымынң уду-руктун амыл-шчилерин тускай эргелдештери база-ла бугуру-биле дөң чөшкө бо чү-дүн төчөдөткөн демделээр алаар.

Акыл-агыларда малдын өчү-дөң чүгө сандарын биле-ла тургустунган, салааш-кын кымын чөштүг турган ки-жилер боттарынын хүлөөлө-ниң чүгө харысалга чок күү-селди турарыда? Чүтлө үш малчында бөжин 200 амыг баш бода мал каш чыл дургу-зуңда чөтпөс боон турган чүгө билимдечке көстөтпө.

Ийи бөжин чок ол хөй хөй мал 2-3 чылда калып уң-чүт бар калдыр демделетти-нип турганын, хуу малды до-дөткөн норма-биле-биле ту-дар, оларын нийтинин мазы-га холууас, а нийтинин малын дугаалаар, демделетт тама-лар дөң боиткөрөөнүн оон-даа өске ийелдерин зоотехникадан калар амы-ла-ралга калып боттадырарыл дөң ийи-чан айтырылар бо-дыга кырып келтир.

Боду-даа көрүңөңөр. Дмитрий Түдүш 1968 чылда 92 баш бода малды хүлээп алган, оларынң 89-дун чидир-гени чүгө бо чылда калар. Ынчаарга бо малдын каш чыл дургузуңда мал каларга (иыны-биле чугаалаарга 3 ийик) аттыг бөжөк алган ап санадаа акыл-шаламын ап келген-дир.

Акыл-агыларда малдын өчү-дөң чүгө шын тургустас чоруктун уружу ол-дур.

Малын ийи-чан үлөгөдө-дөң болу бөжөңгө калдыг чүдүлдерин дөң болу тур-ганын база-ла мытталып барып болбас. Чамдык удурутуу эи-терин ботуну хүлөөгөн амыл-шчиле харысалга чок боон турганын дөң үстүдө чугааладымыс. Оон амытга акыл-агыларда ортумак эве-нонуң удурутуу ажыдакчы-чалы-биле калыңдыг амыл-шчиле коппак тургусту-ганым демделээр хөргөк. Чө-дөң коппак баш-ла Кызыл-Даг салымын ап көрүлөң. Бо-дөң салымынң ортоскоңдары, бо-дөң болгаш шор мал бригади-лери үрүчүгү сокут келген.

Чүтлө оогуу үш чылдын дургузуңда бөжин бода мал бригаданын бригадиринге бөш кылы солушкан. Тодар-гайлаар, Чүдүштү, Тергана, Тергана Өрөөн-дө, ол кыжы-нол салаан, ону Сарым-оол салаан.

Салаарынын болгаш бри-гадларынын удурутуу амыл-шчилерин дөң чүгө кы-жилерин ийи-чан алаан, олар-ын амытга мергелдешти өрөт-пөй, үрүчүгү халаң, сокут тургана малды, өртү-үчүдө бугулар, чамдык ак сөткө-дөң эвес кижилеринң тала-амыдан нийтинин өчүдүгү төчөдөң, оорзаар чорутар тылып келтир.

Акыл-агынын удурутуу, башкарып турар совет до-дөң Трешев болган өске-даа кол специалистер бо хө-рөк таламы-биле база бугу-ру-дугулар.

Ынчангаш бо хөргөк дөң тамаарыңа чөк-даа болза, боттарынын албан-хүлөөлө-ниң эо-харысалга чок боон келген удурутуу өстөргө та-маарынын айтырып район-нун удурутуу органдары көр-көр алаар.

С. МААДЫ, тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

«Шынын» тускай коррес-понденттик.

ЧАЛЫ НАЗЫН ЧАЛЫНЫЖЫ

Арбын суугу арым кулаан
Аткаар-ишкээр тырткан
Чалыны чораш сөткөн оюн
Чалбыншталар чайып

Чалыны кысты чаптап
Чараш деп чүл-оңу
Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалыны кыстын шөөр
Чалыны кыстын сынын

Чалы